

Samen in het Jaar van de Biodiversiteit

Het INBO heeft een periode van reorganisatie achter de rug. De strategie voor de komende jaren richt zich op hoogwaardig beleidsrelevant onderzoek ter ondersteuning van de overheid. Multi-disciplinariteit is daarbij belangrijk: van ecologie tot economie, met ruime aandacht voor partnerships met anderen en in samenwerking met alle belanghebbenden.

De 'Natuurverkenning 2030', die op 11 december van vorig jaar werd overhandigd aan minister Schauvliege, is daar een eerste product van. We kijken deze keer niet achterom maar resoluut vooruit: hoe kunnen we ingrijpen zodat de toekomst er beter van wordt? Als wetenschappelijke instelling van de Vlaamse overheid staan we immers voor een dilemma: als we steeds meer weten over steeds minder biodiversiteit, weten we straks alles over wat er helaas niet meer is.

De 'Natuurverkenning 2030' heeft aangetoond dat ook binnen de Vlaamse overheid kokers en grenzen gesloopt kunnen worden. Niet alleen de kloof tussen beleidsdomeinen, maar evengoed die tussen wetenschap en beleid, tussen het kortetermijndenken en de langetermijnevolgen, tussen beleid en belanghebbenden.

Aan de relatie met die belanghebbenden willen we ook het komende jaar heel wat aandacht besteden. We willen de banden met het beleid, de wetenschap en de rechtstreekse belanghebbenden op het terrein verder aanhalen en elk van deze groepen mee laten nadenken over de taakstelling van het INBO.

Onder het motto 'samen' duiken we dan ook graag met u het internationale jaar van de biodiversiteit in. Moge 2010 zowel voor de biodiversiteit als voor uzelf een succes worden vol met positieve boodschappen.

Jurgen Tack, administrateur-generaal

(foto: Jan Caudron)

Natura 2000-monitoring: Brussel geeft het goede voorbeeld

(foto: LB-BIM)

In 2009 werkte het INBO, samen met de Vrije Universiteit Brussel (VUB) en in opdracht van het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM), een monitoringstrategie uit voor de opvolging van natuurwaarden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit is het tweede project dat zich baseert op de door het INBO ontwikkelde leidraad voor een beleidsgericht meet-

netontwerp. De herziening van de eerste Vlaamse Bosinventarisatie was het eerste.

Het BIM was op zoek naar een meer strategische aanpak voor de opvolging van natuurwaarden. De vele inspanningen om de toestand van habitat, de verspreiding van fauna en flora en de effecten van natuurbeheer op te volgen dienden gestroomlijnd te worden en waar nodig aangevuld met nieuwe meetnetinitiatieven. Dit laatste was verplicht in het kader van

de Europese habitat- en vogelrichtlijn van Natura 2000.

Het Zoniënwoud, met zijn aangrenzende bossen en de Woluwevallei, is ongetwijfeld het bekendste van de drie Natura 2000-gebieden die Brussel rijk is. Ook de open en beboste gebieden in het zuidwesten en de bossen en moerassen van de Molenbeekvallei in het noordoosten zijn Europees beschermde gebieden. Een meetnet van meer dan 1000 steekproefpunten zal het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in staat stellen om betrouwbaar te rapporteren over de toestand en evolutie van de Europees en gewestelijk belangrijke habitattypes. Ook voor de 27 Europees belangrijke diersoorten en de 15 soorten van gewestelijk belang werden de nodige stappen voorzien voor hun opvolging.

Als Brussel deze strategie vlot implementeert, zal het vroeger dan Vlaanderen aan de Europese norm voor monitoring beantwoorden.

Het wetenschappelijk rapport is voorzien begin maart 2010.

Hans Van Calster, hans.vancalster@inbo.be
Dirk Bauwens, dirk.bauwens@inbo.be

'Natuurverkenning 2030': het beleid heeft impact!

Hoe kan de natuur in Vlaanderen de volgende decennia evolueren? Welke impact kan het beleid daarop hebben? De 'Natuurverkenning 2030' beschrijft meerdere ontwikkelingen die zich in de toekomst onder bepaalde omstandigheden kunnen voordoen. Het is een toekomstverkenning, geen voorspelling.

De 'Natuurverkenning 2030' laat zien dat verschuivingen in de mix van beleidsinstrumenten duidelijk impact hebben op de kansen voor de biodiversiteit in 2030. Als de overheid alles in eigen handen neemt, zal mogelijk met dezelfde middelen minder worden gerealiseerd dan wanneer de overheid samenwerkt met individuen of groepen uit de samenleving. De onderzochte strategieën hebben gunstige gevolgen voor telkens andere componenten van de biodiversiteit. Een verschuiving van de middelen naar

grotere natuurgebieden helpt om de Europees belangrijke natuur meer kansen te geven, terwijl inzet van de middelen op multifunctionele natuur gunstig is om overal een basisnatuurkwaliteit te realiseren. Maar financiële beperkingen dwingen te kiezen. De voor de Natuurverkenning ontwikkelde modellen kunnen het beleid helpen om gebiedsgericht de beste keuzes te maken. In valleigebieden lijkt de natuur meer kansen te krijgen, wat zowel de instandhouding van de biodiversiteit als de aanpassing aan klimaatverandering en de uitbouw van ecosysteemdiensten ten goede komt. De milieukwaliteit blijft steeds een belangrijke randvoorwaarde.

Op 11 december 2009 stelden het INBO en de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) de 'Milieuverkenning 2030' en de 'Natuurverkenning 2030' voor in het

(foto: Jan Caudron)

Vlaams Parlement. De Natuurverkenning sluit aan op de Milieuverkenning. Beide rapporten zijn verkrijgbaar in de boekhandel. Je kunt ze ook raadplegen op 'natuurverkenning.be' en 'milieuverkenning.be'. Daar kan je ook meer resultaten opvragen via een interactieve webtool.

Natuurverkenning 2030. ISBN 978-904030301-2. Prijs 10 €.

Myriam Dumortier, myriam.dumortier@inbo.be

Minister Dervotte bekroont INBO met prijs "goede praktijk in overheidsdiensten"

(foto: Anne Deknock)

Op de vijfde conferentie over de kwaliteit van de overheidsdiensten in België kreeg de voorbereiding van de 'Natuurverkenning 2030' (zie hierboven) een bekroning als "goede praktijk". Daarmee plaatste deze conferentie het werk van het NARA-team in de kijker als voorbeeld voor andere overheidsdiensten.

Met de 'Natuurverkenning 2030' gooide het NARA-team de natuurrapportering over een andere boeg: van 'evaluaties van problemen uit het verleden' naar 'een vergelijking van oplossingen voor de toekomst'. Om toekomstige ontwikkelingen van de natuur te kunnen verkennen was het nodig om alle mogelijke factoren met impact op natuur mee te nemen in de berekeningen. Om deze veel ruimere uitdaging te kunnen aangaan werd er uitgebreid samengewerkt binnen het beleidsdomein, met andere beleidsdomeinen, met andere beleidsniveaus en met wetenschappelijke instellingen in binnen- en buitenland. Deze samenwerking leidde tot de geïntegreerde verwerking van een groot aantal gegevens uit zeer diverse bronnen (economie, demografie, klimaat,

landbouw, waterkwaliteit, luchtkwaliteit, biodiversiteit, ...). De verwerking gebeurde bovendien ruimtelijk in kaarten van Vlaanderen. De Natuurverkenning is vernieuwend omdat ze scenario's doorrekenet binnen een realistische politieke context, dat wil zeggen participatief ontwikkelde maatregelenpakketten met eenzelfde budgettaire kostprijs.

De 'Natuurverkenning 2030' vormt een hele stap vooruit in de wetenschappelijke onderbouwing van het beleid. Ze stimuleert het langetermijndenken en draagt bij in het streven naar duurzame ontwikkeling. Ook de nieuwe samenwerkingsverbanden en geïntegreerde modellen vormen een belangrijke opstap naar de toekomst.

Myriam Dumortier, myriam.dumortier@inbo.be

De INBO Strategienota 2009-2015 is verschenen. Je vindt er alles in over onze nieuwe structuur, de 12 strategische doelstellingen, en onze ambities voor de volgende jaren.

Je kan de Strategienota – in het Nederlands of het Engels – downloaden op www.inbo.be of gratis bestellen bij Irina De Landtsheer, tel 02 528 88 80. irina.delandtsheer@inbo.be

Lifters op de Maas

Het 50 km lange, onbevaarbare deel van de Maas op de grens tussen Vlaanderen en Nederland ondergaat momenteel een metamorfose. Ingrijpende herstelmaatregelen moeten de rivier en haar oevers terug een natuurlijk karakter geven. Hoe reageert de natuur op deze veranderingen?

In het kader van een project van het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek (FWO) in samenwerking met de universiteit van Leuven hebben we via genetisch onderzoek getracht hierin inzicht te krijgen. Voor vier plantensoorten met uiteenlopende levenskenmerken (steenraket, maasraket, akkerkers en wilde marjolein) hebben we aangetoond dat ze elk op hun manier gebruik maken van de dynamiek van het water. Door hoogwaterstanden en periodieke overstromingen zorgt de rivier voor de verspreiding van zaad en dus voor uitwisseling van genetisch materiaal tussen afzonderlijke populaties binnen het overstromingsgebied. Bestaande populaties worden weggespoeld terwijl er verderop nieuwe ontstaan. Extreme hoogwaterstanden zorgen ervoor dat er nieuw genetisch materiaal vanuit stroomopwaarts of hoger gelegen populaties en zaadbanken in de rivier terecht komt. De dynamiek van het water blijkt van cruciaal belang om de genetische diversiteit, de vitaliteit en het voortbestaan van deze soorten te vrijwaren.

Tegelijk zijn er ook plantensoorten zoals grote tijm en harige ratelaar die (nog) niet gunstig reageren op de herstelmaatregelen. Een combinatie van ecologisch en genetisch onderzoek moet de komende jaren uitmaken hoe dit komt zodat we er iets aan kunnen doen. Het is wel al zeker dat het wegvallen van het keurslijf waarin de rivier werd gestoken door het afgraven van de dijken en het herstellen van natuurlijke oevers de natuur ten goede zal komen.

Van Looy, K., O. Honnay, H. Jacquemyn, P. Breyne, K. Lambrechts, B. Peters & G. Kurstjens. 2009. Planten liften mee op Maas. Lessen van verspreiding- en genetisch onderzoek voor soortherstel en -bescherming langs de Maas. *Landschap* 2009-4, p171-181.

Peter Breyne, Peter.breyne@inbo.be
Kris Van Looy, Kris.vanlooy@inbo.be

Naar een goed ecologisch potentieel voor onze oppervlaktewateren

De Europese Kaderrichtlijn Water stelt dat al onze stilstaande oppervlaktewateren, in de mate van het mogelijke, een goede chemische en ecologische toestand moeten behalen tegen 2015. Maar in Vlaanderen zijn er weinig oppervlaktewateren met een natuurlijke oorsprong, en gebruiksfuncties zoals recreatie, scheepvaart en waterberging veroorzaken vaak een bepaalde, weinig natuurlijke hydromorfologie. Daarom moet de definitie van de door de Kaderrichtlijn vooropgestelde doelstelling van 'goed ecologisch potentieel', hieraan aangepast te worden.

Van meet af aan is het INBO betrokken geweest bij het uitwerken van een kader (watertypen, natuurlijke referenties...) en het ontwikkelen van methoden (voor vissen, waterplanten, algen...) die een ecologische beoordeling van Vlaamse oppervlaktewateren moeten toelaten. Ook het 'ecologisch potentieel' is daarbij niet vergeten. Wat stilstaande wateren betreft werd in 2007 een eerste benadering uitgewerkt en toegepast op enkele grindplassen langs de Grensmaas.

In opdracht van de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) heeft het INBO, samen met de Universiteit Gent en de VMM, studies uitgevoerd rond drie kunstmatige meren namelijk Blokkersdijk (Antwerpen), Grote Vijver (Mechelen) en Schulensmeer (Lum-

men). We bestudeerden ook een sterk gewijzigd natuurlijk meer, namelijk het herstelde Vinne (Zoutleeuw). We werkten het concept van ecologisch potentieel verder uit en schatten de huidige ecologische kwaliteit in voor de meeste biologische elementen aan de hand van nieuwe waarnemingen.

Geen van deze vier meren blijkt te voldoen aan de gestelde verwachtingen. De rapporten beschrijven specifieke knelpunten en formuleren aanbevelingen voor het herstel.

De rapporten INBO.R.2007.87, INBO.R.2008.48., INBO.R.2008.47, INBO.R.2008.49., INBO.R.2008.50 zijn verkrijgbaar via inbo.be.

Gerald Louette, gerald.louette@inbo.be
Luc Denys, luc.denys@inbo.be

Nieuw boek: 'Akkervogels'

Het 'Natuurrapport 2007' was duidelijk: het gaat niet goed met de vogels van het akkerland. Het boek 'Akkervogels' beschrijft een aantal van deze vogels én de mensen die zich inzetten voor hun bescherming. Het boek is het resultaat van een nauwe samenwerking tussen een hele reeks Nederlandse en Vlaamse partners, zowel private personen als overheden. Koos Dijksterhuis schreef een aantal korte reportages en Hans Hut verzorgde de fotografie. Het INBO steunde mee de uitgave. Joke Schauvliege, Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur, kreeg in Hoegaarden op 4 november 2009 het eerste exemplaar van dit boek.

'Akkervogels' gaat over zowel het weidse, grootschalige akkerland als kleinschalige landschappen. Het boek bevat tientallen beschrijvingen van akkervogels: van veldleeuwerik over patrijs tot grauwe kiekendief en velduil. Her en der zijn mensen in de weer om akkerranden of overwinterende graanveldjes aan te leggen, en ook die initiatieven worden geportretteerd. Er is nog veel te leren en te doen in deze nieuwe tak van het natuurbehoud. 'Akkervogels' is een mooi vormgegeven en gemakkelijk leesbaar boek waarin kennis en praktische tips vlot hun weg vinden tot bij de man of vrouw op het terrein, iets waaraan INBO maar wat graag meewerkte.

Wie ook meer wetenschappelijke achtergrond wil, kan nog altijd het INBO-rapport 'Van de stakkers van de akkers naar de helden van

de velden; Beschermingsmaatregelen voor akkervogels' bestellen via onze website.

'Akkervogels' is te koop in de betere boekhandel (€ 19,95). ISBN 978-90-8740-060-6. Uitgeverij Roodbont, Nederland.

Olivier Dochy, olivier.dochy@inbo.be

Bosvitaliteit in 2009: waakzaamheid blijft nodig

Het INBO volgt de gezondheidstoestand van de Vlaamse bossen op de voet. De bosgezondheid is een indicator voor de kwaliteit van onze bossen en wordt daarom opgenomen in de set 'natuurindicatoren'. Een meetnet met 72 proefvlakken en een 1700-tal bomen liggen aan de basis van de inventaris.

In 2009 was 15 % van de bomen beschadigd. Boomsoorten die het minder goed deden waren zomereik, populier en Corsicaanse den. Beuk, grove den en Amerikaanse eik vertoonden een betere bladbezetting. Ten opzichte van 2008 werd een lichte achteruitgang van de gezondheidstoestand vastgesteld. Slechtere bladbezetting was er vooral bij de loofboomsoorten.

Op korte termijn worden veranderingen in de gezondheidstoestand vooral door ziekten en aantastingen veroorzaakt. Er waren weer opvallende infecties door roestschimmels op Populier, met een vervroegde bladverkleuring en bladval als gevolg. In verschillende eikenbossen was er bladverlies door

insectenvraat, o.a. door eikenprocessierups.

In 2009 waren de maanden augustus en september droog, maar voorlopig zonder nadelige invloed op de bosgezondheidstoestand.

De invloed van luchtverontreiniging wordt in het Meetnet voor Intensieve Monitoring van Boscosecosystemen onderzocht. De totale depositie van stikstof (N) op de bossen in dit meetnet behoort nog steeds tot de hoogste in Europa: gegevens voor 2009 zijn nog niet beschikbaar, maar in 2008 ging het om 16,6 tot 29,8 kg N per ha per jaar. Ammonium, voornamelijk afkomstig van de bio-industrie, maakte gemiddeld 67,5 % uit van de totale stikstofdepositie.

De bosvitaliteit verbeterde het laatste decennium, maar niet voor alle boomsoorten. Waakzaamheid blijft dus nodig want verschillende factoren hebben nog steeds een negatieve invloed op het boscosestroom.

Geert Sioen, geert.sioen@inbo.be
Peter Roskams, peter.roskams@inbo.be
Arne Verstraeten, arne.verstraeten@inbo.be